

”SE MENE ERITYISEN KIPEÄÄN PAIKKAAN” – SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN AMMATILLISIA ORIENTOITUMISIA VALKOISUUTEEN JA RODULLISTAVIIN RAKENTEISIIN

Enni Mikkonen: YTT, yliopistotutkija, Lapin yliopisto

enni.mikkonen@ulapland.fi

Janus vol. 31 (3) 2023, 253–271

Tiivistelmä

Valkoisuuteen sisältyvän vallan ja koloniaalisuuden risteymät rakentavat hegemonista tietopohjaa ja käytäntöä sosiaalityössä, mutta aiheeseen on kiinnitetty vain vähän huomiota alan tutkimuksessa. Artikkelissani jäsenän sosiaalityön orientaatioita suhteessa valkoisuuden ja rodullistavien rakenteiden tuottamiseen, ylläpitämiseen ja purkamiseen ammatillisissa käytännöissä ja konteksteissa. Laadullisena aineistona toimii 12 sosiaalityöntekijän avointa haastattelua eri puolilta Suomea, mitä analysoin teemoittelevalla sisällönanalyysillä. Tulokset kuvaavat hiljaisuutta, joka sosiaalityössä vallitsee liittyen alan toiseuttaviin rakenteisiin, sekä sitä, miten niiden tunnistaminen voi olla sosiaalityöntekijöille kipeä prosessi. Sosiaalityöntekijät joutuvat usein tasapainottelemaan eriarvoistavien rakenteiden ja ammatteettisten arvojensa rajapinnoilla. Niihin sisältyvien ristiriitojen tunnistaminen purkaa hiljaisuutta ja hegemonisia prosesseja sekä pyrkii kohti moninaisempaa, koloniaalisia ja rodullistavia prosesseja kriittisesti tarkastelevaa sosiaalityötä.

JOHDANTO

Sosiaalityö asettuu osaksi yhteiskunnallista palvelujärjestelmää tehtäväsään lisätä hyvinvointia ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Järjestelmä voi kuitenkin sisältää myös eriarvoistavia rakenteita. Antirasistisesta eetoksestaan huolimatta sosiaalityön viitekehyksessä vaikuttavat länsikeskeinen ja koloniaalinen tietopohja (Jönsson & Lian Flem 2018), ylläpitäen asetelmaa valkoisuudesta hierarkisoivana normina ja valtarakenteena (Keskinen ym. 2021). Tässä artikkelissa tarkastelen sosiaalityössä vain vähän tutkittua aihetta avaamalla hyvinvointivaltion ja sitä kautta sosiaalityön kytköksiä valkoisuuteen ja siihen kiinnittyviin valtarakenteisiin. Konkretisoin ilmiötä Suomen kontekstissa

sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta, jäsentäen rodullistamista hallintana ja piilevänä vallankäyttönä, joka todentuu palvelujärjestelmäkohtaamissa. Tutkimuskysymykseni ovat: *Miten sosiaalityöntekijät orientoituvat valkoisuusnormiin osana yhteiskunnallista järjestelmää ja asiakasprosesseja? Miten sosiaalityön rakenteisiin ja käytäntöihin kiinnittyvät merkitykset, kohtaamiset ja prosessit tuottavat, ylläpitävät ja/tai purkavat valkoisuuteen sisältyvää valtaa ja rodullistavia rakenteita?* Valkoisuutta ja rodullistavia rakenteita ei voi irrottaa koloniaalisuudesta, joka pohjautuu käsitykseen modernistisesta ja eurooppakeskeisestä paremmuusjärjestyksestä (Mignolo 2012). Sen luomat hierarkiat vaikuttavat myös eri palvelusektoreilla (Söderqvist Forkby 2022). Koloniaalisuus on sävyttänyt kansain-

Janus

välisen sosiaalityön historiaa erityisesti viime vuosisadan alkupuolella ilmenten imperialistisina toimina globaalissa etelässä ja alkuperäiskansojen parissa (Dominelli 2010). Myös Suomessa sosiaalityö on osana palvelujärjestelmää ollut mukana toteuttamassa kulttuurin häivyttämiseen pyrkivää assimilaatiopolitiikkaa muun muassa saamelaisten ja romanien keskuudessa (Keskinen 2021).

Hiljattain alan tutkimuksessa on alettu tunnistaa historian painolastia nykypäivässä sekä sitä, että sosiaalityöntekijäisyys ei itsessään takaa rasismia ja syrjinnän vastaisuutta tai koloniaalisuutta purkavaa toimintaa (Elfvig Ström 2021, 170). Valkoisuutta ja rodullistamista käsittelevää tutkimusta sosiaalityön kontekstissa on tehty pääasiassa Australiassa (mm. Young 2011), Isossa-Britanniassa (mm. Jeyasingham 2012) ja Yhdysvalloissa (mm. Aguilar & Counselman-Carpenter 2021). Pohjoismaissa tutkimuskeskustelu on kiinnittynyt muun muassa sosiaalityön koulutuksen länsikeskeisyyden kriittiseen tarkasteluun (Jönsson & Lian Flem 2018), antirasistisen sosiaalityön merkitykseen (Söderqvist Forkby 2022) ja kulttuuristamisen ongelmaan (Jönsson 2013). Pohjoismaisessa sosiaalityössä on kuitenkin tutkimusaukko valkoisuuteen sisältyvän vallan osalta. Suomessa tätä keskustelua on myös käyty hyvin vähän, vaikka avauksia valkoisuuden ja koloniaalisuuden tunnistamiselle sosiaalityössä on nähty (Ranta-Tyrkkö 2014), ja rodullistavia prosesseja sosiaalityössä on ryhdytty tarkastelemaan lisääntyvästi uuden tutkijasukupolven toimesta (Hubara 2020; Elfvig Ström 2021).

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys kiinnittyy kriittiseen valkoisuuden tutkimukseen, joka korostaa valkoisten ja siksi luokiteltujen ihmisten vastuuta rodullistavien rakenteiden purkamisessa (Ahmed 2007; Young 2011; Lee & Bhuyan 2013; Tanner 2019). Nojaan lisäksi dekoloniaaliseen näkökulmaan, joka tarkastelee kriittisesti globaaleja eriarvoistavia rakenteita ja yksinapaista läntistä tieteen epistemologiaa (Mignolo 2012; Gray ym. 2013). Tutkimukseni keskeinen käsite on *normatiivinen valkoisuus*, joka määrittää edelleen vahvasti käsitystä suomalaisuudesta (Keskinen ym. 2021, 60). Se viittaa sosiaalityössäkin vaikuttavaan asetelmaan, jossa valkoisuus toimii järjestävänä voimana suhteessa niihin, jotka määrittyvät siitä poikkeaviksi (Keskinen ym. 2021; Söderqvist Forkby 2022). Tutkimukseni lähtökohtana toimiva antirasistinen orientaatio pyrkii takaamaan, että valkoisuuden tarkastelu ei vahvista sen valta-asemaa vaan pyrkii purkamaan valtarakenteita niiden keskiöstä käsin (Keskinen ym. 2021).

Empiirisesti tutkimus pohjautuu sosiaalityöntekijöiden haastatteluihin eri kentiltä Suomessa. Tutkimus ei esitä yleistettäviä näkökulmia sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä, vaan jäsentää aiemmin aihetta pohtineiden ammattilaisten reflektioita. Se avaa laadullisesti merkittäviä näkökulmia aiheesta, joka koetaan usein hankalaksi liittyen esimerkiksi epävarmuuteen termeistä tai jännitteeseen keskusteluun (Elfvig Ström 2021). Pyrin syventämään ymmärrystä hienojakoisista ja risteävistä sosiaalityön käytäntöön, kohtaamisiin ja rakenteisiin kiinnittyvistä merkityksistä liittyen valkoisuuteen ja rodullistaviin rakenteisiin.

VALKOISUUDEN, RODULLISTAMISEN JA KOLONIAALISUUDEN RISTEYMIÄ

Jäsentääkseni valkoisuuden hahmotumista sosiaalityössä lähden liikkeelle rodun ja rodullistamisen käsitteistä. Suomessa poliittisissa ja tutkimuskusteluissa – myös sosiaalityössä – rotu-käsitettä on pitkälti vältelty sen negatiiviseksi koetun sävyn vuoksi, joka juontuu sen yhteydestä kolonialismiin, imperialismiin ja rasismiin historiaan (Keskinen ym. 2021). Se on korvattu muun muassa neutraaliksi mielletyllä *etnisyydellä*, jonka ongelmana kuitenkin on, että se jättää huomiotta valtarakenteet eri tavoin rodullistettujen ihmisten välillä (Keskinen 2021).

Rodun käsitteen ongelmallisuuden vuoksi käytän tutkimuksessani *rodullistamisen* käsitettä (mm. Hubara 2020; Elfving Ström 2021). Rodullistaminen avautuu *intersektionaalisena* prosessina, jossa erilaiset sosiaaliset kategoriat ja identiteetit (kuten kulttuuri, uskonto, sukupuoli, seksuaalisuus, toimintakyky, luokka, kansallisuus ja kieli) risteävät (mm. Dominelli 2010). Toisiaan leikkaavat sosiaaliset asemat voivat aiheuttaa moninkertaista ja kumulatiivista syrjintää (Hubara 2020). Tutkimukseni keskeisenä näkökulmana on sosiaalityössäkin vaikuttava rakenteellinen rodullistaminen; yhteiskunnan toimintaan, lakeihin, palveluihin ja instituutioihin piiloutuva syrjintä ja kategorisointi (Keskinen 2021).

Käsittelen valkoisuutta *kriittisen valkoisuuden tutkimuksen* viitekehyksen kautta. Viitekehys on 1990-luvulta lähtien vahvistunut kriittisen rodun tutkimuksen suuntaus, jossa valkoisille kehoille annettua merkitystä ja paikkaa tarkas-

tellaan rodullistamisen keskeisenä osana (mm. Ahmed 2007). Lähestyn valkoisuutta hegemonisena rodullisena rakenteena, jossa valkoinen identiteetti saa useita etuoikeutettuja asemia (Tanner 2019, 186). Etuoikeutetut asemat ilmenevät muun muassa historiallisiin ja sosiologisiin prosesseihin pohjautuvana *valkoisena normatiivisuutena*; valtajärjestelmänä, jossa normiin sopimattomat ihmiset luokitellaan usein muualta tulleiksi ”toisiksi” (Keskinen 2021, 60).

Sosiaalityön kirjallisuudessa on käsitelty erityisesti *valkoista etuoikeutta ja näkyvämmättömyyttä* (Lee & Bhyan 2013, 101), joiden yhteenkietoutuminen johtaa valkoiseen ”viattomuuteen” ja hiljaisuuteen. Sara Ahmed (2007) on kuitenkin esittänyt, että valkoisuus on näkymätöntä lähinnä valkoisille itselleen, mutta etnisille vähemmistöille se on hyvin näkyvää yhteiskunnallisissa hierarkioissa. Ahmedin (emt.) kritiikkiä mukailen on syytä huomioida, miten kriittinen valkoisuuden tutkimus voi luoda valkoiselle tutkijalle tai sosiaalityöntekijälle illuusion positiivisesta valkoisesta subjektiivisuudesta, joka on tietoinen, kriittinen ja antirasistinen ja sen vuoksi rodullistavien rakenteiden ulkopuolella. Eunjung Lee ja Rupleem Bhuyan (2013, 100) kritisoivat sosiaalityölle ominaista tapaa ajatella, että normatiivinen valkoisuus ja rodullistavat rakenteet siirtyvät sosiaalityön ulkopuolelta alan prosesseihin ja käytäntöihin. *Valkoisen performatiivisuuden* käsitteen kautta voi jäsentää sitä, miten valkoinen normatiivisuus todellistuu normalisoivina ja ulossulkevinä käytänteinä, jotka ajan kuluessa luovat vaikutelman sosiaalisesta rakenteesta (Jeyasingham 2012, 681). Näin sosiaalityön tietopohja ja käytännöt osaltaan

tuottavat ja ylläpitävät valkoisuuteen sisältyvää valtaa.

Sosiaalityön on syytä tarkastella suhdetaan myös *valkoiseen pelastajuuteen*, vaikka se useimmiten liitetään globaalin etelän hyväntekeväisyyskampanjoihin, joissa erityisesti naiset ja lapset esitetään passiivisina paikallisen sorron uhreina (mm. Kaskinen 2020). Asetelmassa valkoiset nähdään toimijoina ja ”toisiksi” rodullistettujen ihmisten pelastajina. Suomalaisen yhteiskunnan monimuotoistuksessa muun muassa muuttoliikkeen kautta myös sosiaalityön ammattija asiakaskunta moninaistuvat etnisesti ja kulttuurisesti, minkä vuoksi yksilöiden toimijuuden ohittavia prosesseja ja käytäntöjä on tärkeää tunnistaa.

Valkoisuuden moninaiset ilmenemis- muodot palautuvat sen kanssa risteäviin muihin hierarkioihin, erityisesti koloniaalisuuteen, jossa valkoinen ja ”länsimainen” elämäntapa nähdään ylivoimaisena ja tavoiteltavana (Keskinen ym. 2021). Näiden kytkösten vuoksi valkoisuuden ja rodullistavien rakenteiden purkaminen edellyttävät *dekoloniaalia* lähestymistapaa (Gray ym. 2013). Dekoloniaalisuus viittaa jatkuvaan prosessiin, joka purkaa tiedon Eurooppa- ja länsikeskeisyyttä ja edistää sen moninapaisuutta sekä nostaa paikalliset ja marginaaliset tietopohjat ja tietämiset keskiöön konventionaalisen tiedon rinnalle (Mignolo 2012). Se korostaa modernin globaalin kapitalismin sisältävän rodullistavia ja koloniaalisia hierarkioita (Keskinen ym. 2021), jotka heijastuvat tiedollisena, taloudellisena ja kulttuurisena valtajärjestyksenä (Elfving Ström 2021). Käytän artikkelissa valkoisuuden, rodullistamisen ja koloniaalisuuden käsitteitä risteävästi sen mukaan,

mitkä eriarvoistavat prosessit ja kontekstit kussakin kohdassa painottuvat.

VALKOISUUDEN VARJO JA KOLONIAALISET JATKUMOT SOSIAALITYÖSSÄ

Sosiaalityön historiaa tarkastellessa ilmenee, miten valkoisuus ja koloniaalisuus rakentavat alan hegemonista tietopohjaa ja käytäntöä: Ensinnäkin sosiaalityötä opiskelleet tuntenevat alan valkoiset pioneerit Mary Richmondin ja Jane Addamsin, mutta Ida B. Wells ja muut sosiaalityön kehitykseen vahvasti vaikuttaneet mustat edelläkävijät ovat jääneet vähemmälle huomiolle tai jopa pimentoon (Aguilar & Counselman-Carpenter 2021, 1022). Toiseksi sosiaalityön juuret kytkeytyvät vahvasti kansainväliseen kehitys-viitekehykseen ja kirkkojen lähetystyöhön, jotka pyrkivät ”sivistämään” alkuperäiskansoja ja globaalin etelän yhteisöjä haitallisina vaikutuksina (Dominelli 2010). Rodullistavat prosessit sosiaalityössä kietoutuvat siis koloniaalisiin jatkumoihin, joissa ihmisiä, ryhmiä ja suhteita jaotellaan ja merkityksellistetään hierarkkisesti (Söderqvist Forkby 2022).

Koloniaaliset jatkumot kietoutuvat sosiaalityöhön Suomessa erityisesti suhteissa saamelaisiin ja romaneihin: Rodullistava toiseuttaminen on tapahtunut muun muassa hyvinvointivaltioon liittyvällä suostuttelevalla kolonialismilla (Keskinen 2021, 80). Se konkretisoitui viranomaistoimien sivuuttaessa saamelaisten kulttuurisia oikeuksia sekä hyvinvointivaltion ja koulujärjestelmän järjestäessä ”sivistäviä” toimia, mukauttaen saamelaisia ja romaneja valtavirran normeihin esimerkiksi lastenkotisijoituksilla (emt.).

Vaikka sosiaalityö on sittemmin kehittänyt kohti kriittisyyttä kyseisiä käytäntöjä kohtaan, alan voi katsoa kantavan valkoisen ylivallan varjoa (Tanner 2019, 158). Hiljaisuutta valkoisuudesta ja rodullistavista rakenteista sosiaalityössä ylläpidetään esimerkiksi siten, että käytäntöorientaatiot, joita korostetaan Suomeen muuttaneiden etnistä vähemmistöä edustavien ihmisten kanssa, keskittyvät lähinnä kotoutumiseen ja monikulttuurisuuteen tai rasismien kokemuksiin muissa konteksteissa. Sosiaalityöntekijöitä kannustetaan omaksumaan kulttuurisensitiivinen työtapa, joka nojaa omien ennakkokäsitysten kriittiseen reflektioon ja sitä kautta sensitiivisyyteen erilaisuutta kohtaan (Heino & Jäppinen 2022).

Näitä lähestymistapoja on kritisoitu siitä, että ne kaventavat tulkinnat sosiaalisista ongelmista kulttuuriin, ohittaen risteävät sosiaaliset kategoriat ja valtahierarkiat, joista käsin tulkintoja tehdään (Jönsson 2013). Kulttuurinen monimuotoisuus –termiä käytetään usein viitaten rodullistettuihin ja uskonnollistettuihin ”toisiin”, jolloin valkoinen valtavirta nähdään neutraalina toimijana, jolle kerrotaan erilaisiksi miellettyistä ryhmistä ja heidän piirteistään (Riitaoja ym. 2021, 268). Monikulttuurisuuden ja kulttuurisensitiivisyyden voi siis nähdä edustavan kulttuurista imperialismin ja koloniaalisuutta (Aguilar & Counselman-Carpenter 2021, 1023). Jos sosiaalityön käytäntö nojaa kulttuurisensitiivisyyteen ilman kriittistä rodun ja valkoisuuden tarkastelua, se voi osallistua rodullistavaan toiseuttamiseen (Jönsson 2013).

Tulkinta universalismista sosiaalipalveluiden kulmakivenä rakentuu kan-

sallisen yhtenäisyyden ja valkoisuuden varaan, missä tasa-arvokysymyksiksi on nostettu pääasiassa sukupuoli ja luokka, mutta mikä ei tunnista esimerkiksi rakenteellisesta rasismista juontuvaa epätasa-arvoa (Riitaoja ym. 2021, 268). Rodullistavien valtarakenteiden tarkastelussa on keskeistä tehdä näkyväksi niitä prosesseja, käytännön mekanismeja ja konteksteja, joilla valkoisuusnormista tuotetaan näkymätöntä ja itsestään selvää (Keskinen 2021, 60; Elfving Ström 2021, 170). Sosiaalityön dekolonisaatio lähtee liikkeelle alan eriarvoistavien rakenteiden tunnistamisesta ja empirisestä vaihtoehtojen etsimisestä (Gray ym. 2013, 6), mihin pyrin sosiaalityöntekijöiden käytäntötiedon tarkastelun kautta.

LAADULLINEN TUTKIMUS SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN KOKEMUKSISTA

Tutkimusaineistoni koostuu 12 sosiaalityöntekijän avoimesta haastattelusta Teams-alustan välityksellä keväällä 2021. Rekrytoin haastateltavia avoimella hakukuulutuksella sosiaalityön ammattilaisten sosiaalisen median kanavilla¹ niukoin tuloksin. Siksi hyödynsin omia tutkimus- ja ammattilaisverkostojani lumipallotekniikalla, saaden vinkkejä sosiaalityöntekijöistä, jotka ovat kiinnostuneita refleктоimaan aiheetta. Sattumanvaraista oli, että osallistujat sijoittuivat laajasti sosiaalityön eri osa-alueille: lastensuojeluun, maahanmuuttopalveluihin (kotoutumispalvelut, vastaanottokeskus ja paperittomien palvelut), sairaalaan sekä asiantuntija-tehtäviin sosiaali- ja terveystieteiden kehittämistyössä. Haastateltaviin kuului sosiaalityöntekijöitä johtoasemasta, asiakastyöstä, kehittämistyöstä ja tutki-

muksesta, mutta kaikilla oli kokemusta käytännön sosiaalityöstä. Kahdeksan haastateltavista identifioitui valkoiseksi, yksi kertoi tummahkon ihonväriensä poikkeavan valtavirrasta ja herättävän kysymyksiä hänen suomalaisuudestaan ammatillisissa kontekstissa, ja kolme osallistujaa oli etniseen ja näkyvään vähemmistöön kuuluvaa muualta muuttanutta ammattilaista.

Haastattelut olivat reflektiivisiä dialogeja, jotka pohjautuivat kokemuksellisuuteen ja vastavuoroisuuteen. Pohjustin niitä tutkijan saapumistarinallani (Ahmed 2007), joka avasi asemoitumistani, käsitteitä ja pohdintojani aiheen pariin päätyemisestä. Pyrin välttämään haastateltavien ohjailua annetuilla oletuksilla esimerkiksi valkoisuusnormista sosiaalityössä. Keskustelut etenivät sosiaalityöntekijöiden jatkaessa omilla saapumistarinoillaan alalle päätymisestään ja siinä etenemisestään yllirajaisissa konteksteissa. Pyrin olemaan herkkä kuulemaan nyansseja ja esittämään syventäviä jatkokysymyksiä tutkimuskysymyksiin peilaten. Keskustelut olivat vapaamuotoisia ja ne sisälsivät laajasti teemoja liittyen muun muassa rakenteellisiin epäkohtiin ja haastateltavien havaintoihin omista ennakkoluuloistaan.

Tutkimuseettiset kysymykset kiinnittyvät erityisesti metodologis-epistemologisiin hierarkioihin (Mignolo 2012). Tutkijuuteni ja tutkimusasetelma eivät ole irrallaan rodullistavista prosesseista ja valtarakenteista. Kriittinen tarkastelu ohjasi tunnistamaan sokeita pisteitä ja asemoitumistani valkoisena akateemisena naisena intersektionaalisella kehällä – prosessi sisälsi jaetun oppimisen ja totutuista ajatusmalleista poisoppimisen. Osallistujat allekirjoit-

tivat suostumuslomakkeen, joka sisälsi muun muassa tietosuojaan ja anonyymiyteen liittyviä seikkoja sekä selvensi osallistujien oikeuksia ja tutkijan vastuuta niiden varmistamisessa. Eettisesti orientoituneeseen tutkimusprosessiin kuului, että keskustelut rakentuivat haastateltavien asiantuntijuudelle, tiedolle ja toimijuudelle.

Tutkimusaineistona on 178 sivua litteroituja haastatteluja, joita analysoin systemaattisella sisällönanalyysillä ja hermeneuttisella tulkintakehyksellä keskittyen syvälliseen, subjektiiviseen ja dialogisesti tuotettuun kerrontaan (Elliott 2006). Ensiksi luin aineiston läpi kategorisoimalla sen ilmaiset ja lauseet analyysiyksiköiksi. Toiseksi erotin niistä 21 analyysiyksikköä (Taulukko 1), jotka liittyvät valkoisuuteen ja siihen kietoutuviin intersektionaalisiin kategorioihin. Tässä vaiheessa artikkelista rajautuivat ulos muun muassa ammatillisuuden määrittymisen hegemoniaan ja monimuotoisuuteen liittyvät näkökulmat. Kolmanneksi ryhmittelin analyysiyksiköt sisällöllisten yhteneväisyyksien perusteella, minkä avulla käsitteellistin sosiaalityöntekijöiden lausumat teemoiksi: *uhriuttaminen, kontrollointi ja niputtaminen; hienojakoisuus, hiljaisuus ja voimattomuus; intersektionaalisuus, globaali vastuuajattelu ja kumppanuus-aktivismi*. Hyödynsin hermeneuttisen tulkintakehän logiikkaa ymmärryksen syventämiseksi (Elliott 2006) etsien teemoista merkityksiä, jotka jäsenyivät suhteessa kontekstiin ja toisiinsa. Muodostin näin kolme tulkinnallista kehystä, jotka avaavat sosiaalityöntekijöiden orientoitumisia valkoisuuteen ja rodullistaviin rakenteisiin; *pelastajuusorientaatio, järjestelmäkeskeinen orientaatio ja solidarisuusorientaatio*. Avaan aineiston ana-

lyysin kautta, miten nämä orientaatiot tuottavat, ylläpitävät ja/tai purkavat valkoista normatiivisuutta.

**TULOKSET: PELASTAJUUS-,
JÄRJESTELMÄKESKEINEN JA
SOLIDAARISUUSORIENTAATIO
SOSIAALITYÖSSÄ**

Pelastajuusorientaatio, järjestelmäkeskeinen orientaatio ja solidaarisuusorientaatio näyttäytyvät käytäntöä ohjaavina toiminnallisina näkökulmina ja käsitteellisinä viitekehyksinä (Taulukko 1). Ne kiinnittyvät rakenteisiin (sosiaalityö instituutiona ja osana

yhteiskunnallista palvelujärjestelmää) sekä sosiaalityön käytäntöihin yksilöiden ja ryhmien/yhteisöjen kanssa.

Tulokset painottavat kriittisen valkoisuuden tutkimuksen tavoin normatiivisen valkoisuuden moniselitteisyyttä ja risteymiä muiden sosiaalisten kategorioiden kanssa (Keskinen ym. 2021). Ne kytkeytyvät myös pohjoismaisen dekoloniaalisen tutkimuskeskustelun näkökulmaan siitä, miten sosiaalityö paikantuu osaksi palvelujärjestelmää, jossa yksilöitä määritellään hierarkisesti muun muassa heidän syntyperänsä perusteella (Söderqvist Forkby 2022). Tätä hierarkiaa on tarkasteltu

Taulukko 1. Valkoisuusnormin tuottaminen, ylläpitäminen ja purkaminen sosiaalityössä

<i>Tuottaminen</i>	<i>Ylläpitäminen</i>	<i>Purkaminen</i>
Pelastajuusorientaatio	Järjestelmäkeskeinen orientaatio	Solidaarisuusorientaatio
<i>Uhriuttaminen</i>	<i>Hienojakoisuus</i>	<i>Intersektionaalisuus</i>
<ul style="list-style-type: none"> - Uhripositio palvelujärjestelmässä - ”Osattomuudelta” pelastaminen - Sukupuolittaminen 	<ul style="list-style-type: none"> - Sisäistetyt normit - Instituutioita läpileikkaava hegemonisuus 	<ul style="list-style-type: none"> - Yksilölliset erot - Risteävät sosiaaliset kategoriat
<i>Kontrollointi</i>	<i>Hiljaisuus</i>	<i>Globaali vastuuajattelu</i>
<ul style="list-style-type: none"> - Rajojen ylläpitäminen - Epäily - ”Luukut” 	<ul style="list-style-type: none"> - ”Kipeä asia” - Vaikeus hahmottaa 	<ul style="list-style-type: none"> - Työskentelyn rakenteellinen kehys - Oma rooli ja vastuu globaalissa verkostossa
<i>Niputtaminen</i>	<i>Voimattomuus</i>	<i>Kumppanuus-aktivismi</i>
<ul style="list-style-type: none"> - Stereotypiat ja yleistäminen - Ongelmien määrittely ja ”ratkaisu” muiden puolesta 	<ul style="list-style-type: none"> - Keinottomuus tilanteiden (rakenteiden) edessä - Huoli seurauksista 	<ul style="list-style-type: none"> - Osallistava työote - Reflektiivis-analyttisyys - Kamppailu epäkohtia vastaan yhdessä

harvemmin antirasistisen lähestymisen kautta (emt.). Tulokset jäsentävät, miten pelastajuusorientaatio tuottaa valkoista normatiivisuutta ja vahvistaa sen valta-asemaa. Järjestelmäkeskeisyys on tasapainottelua institutionaalisten raamien ja sosiaalityöntekijöiden eettisten periaatteiden välillä sisältäen valkoisuusnormia *ylläpitäviä ja uusintavia* rakenteita ja prosesseja. Sosiaalityöntekijöiden puheesta on tunnistettavissa työtä ohjaavat arvot ja pyrkimys, jotka *purkavat* valkoisuusnormia: tämän nimisen solidaarisuusorientaatioksi.

Pelastajuusorientaatio

Joo, siis miten minä olen tullut sosiaalityöhön? Minä olen halunnut, minulla on ollut semmoinen vähän semmoinen joku äiti Teresa -visio. Minä olen halunnut pitää ihmisiä kädestä kiinni ja auttaa ja aina silloin (-) tavoitteena päästä lähteä kehitysyhteistyöhön. Sosiaalityöntekijä 8

Pelastajuusorientaatio näyttäytyy aineistossa erityisesti kahdesta lähtökohdasta: ensinnäkin kolmen globaalin etelän kontekstista kiinnostuneen haastateltavan osalta se hahmottuu yhtenä sosiaalityöhön hakeutumisen motivaationa, haluna tehdä hyvää yksilötasolla. Pelastajuusorientaatio on kuitenkin karissut heidän uransa etenemisen myötä, mitä käsitellen myöhemmin solidaarisuusorientaation yhteydessä. Toiseksi pelastajuus jäsentyy aineistossa kiinnityksinä institutionaalisiin ja globaaleihin rakenteisiin, jotka heijastuvat käytännössä *uhriuttamisena* (uhripositio palvelujärjestelmässä, ”osattomuudelta” pelastaminen, sukupuolittaminen); *kontrollointina* (rajojen ylläpitäminen, epäily, ”luukut”) sekä *niputtamisena* (stereotypiat ja yleistäminen, ongel-

mien määrittely ja ”ratkaisu” muiden puolesta).

Uhriuttamista tuottavat rakenteet ilmevät erityisesti ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä, jossa ihminen asetetaan uhripositioon palvelun saamiseksi:

-- Siellä on minun mielestä nähtävissä tosi vahvasti juuri se semmoinen valkoinen pelastaja, joka tulee ja että nämä asiakkaat ei ymmärrä tai ei tiedä tai eivät voi luottaa ja että nyt pitää heidän puolestaan tehdä. Tavallaan tehdään riippuvaiseksi siitä systeemistä silleen, että heidät pakotetaan semmoiseen uhripositioon, mistä ei oikein ole pääsyä poiskaan. Sosiaalityöntekijä 3

Pelastajuus kiinnittyy palvelujärjestelmän korostamaan asemaan asiakkaasta ensisijaisesti rikoksen uhrina. Haastateltavan mukaan rikosnäkökulman kautta asiakas:

-- pakotetaan sellaiseen rakenteeseen, joka ei aina suinkaan ole heidän etujensa mukainen, ja siinä on tosi vahva sellainen hallinnan ja kontrollin näkökulma ja nimenomaan sen sisäisen turvallisuuden näkökulma. Sosiaalityöntekijä 3

Aineistosta käy ilmi, miten sosiaalityön eetos nähdä asiakkaat kokonaisvaltaisesti palveluntarpeen kautta voi törmätä rikoksen torjunnan priorisointiin ja rikokselta ”pelastamiseen”, sivuuttaen muut kontekstuaaliset ja eriarvoistavat tekijät. Asiakkaan toimijuus ohitetaan järjestelmän pelastuspyrkimyksissä esimerkiksi toteamalla, että ”he eivät itse ymmärrä tilannettaan”. Uhri-identiteettiä tuottavassa järjestelmässä useimmiten globaalista etelästä tullut etniseen vähemmistöön kuuluva ihminen näh-

dään näin palveluiden kohteena. Hallinnan ja kontrollin näkökulman voikin katsoa olevan osa globaalia järjestystä, jossa eriarvoisuus pohjaa rodullistaville ja koloniaalisille tiedon, kulttuurin ja talouden hierarkioille (Jönsson & Lian Flem 2018).

Uhriuttava rakenteellinen perspektiivi ilmenee myös kotoutumiskäsityksissä, joissa Suomeen muuttaneen ihmisen on omaksuttava valtavirran elämäntavat menestyäkseen ja selviytyäkseen yhteiskunnassa. Pelastajuusorientaatio kiinnittyy aineistossa ihmisten oletettuun osattomuuteen omissa kulttuurissaan, mihin ”meidän kaltaiseksi” tuleminen nähdään ratkaisuna. Tämä rinnastuu muun muassa Åsa Söderqvist Forkbyn (2022) tutkimukseen ruotsalaisen sosiaalityön osallisuudesta kulttuuristen hierarkioiden ylläpitämiseen. Pelastajuusorientaatio ohittaa kulttuurien sisäisen monimuotoisuuden, niiden sisältämät vahvuudet sekä valta-aseman, josta valtavirtaa edustava sosiaalityöntekijä tulkitsee toista kulttuuria.

Osattomuudelta pelastaminen koskee erityisesti naisia etnisistä vähemmistöistä, ja puhetta naisten ”voimauttamisesta” voi yhä tunnistaa sosiaalityöntekijöiden keskuudessa:

Joo, siinä on varmaan aika voimakkaasti sellainen, monella työntekijällä tai meillä kaikilla sellainen tarve voimauttaa naisia [naurahtaa] ja tukea sellaisessa pyrkimyksessä mahdollisimman itsenäiseen elämään tai jotain. Ehkä usein myös sitten ajatus siitä, että he lähtökohtaisesti eivät ole aikaisemmin olleet tarpeeksi voimautuneita tai itsenäisiä, että se on semmoinen asia, mitä halutaan edistää. Sosiaalityöntekijä 4

Sukupuolittava pelastajuusorientaatio perustuu käsitykseen naisista oman kulttuurinsa uhreina, mistä heidät tulee vapauttaa ja voimauttaa. Tämä näkemys pohjaa koloniaaliselle maailmanjärjestykselle ja ohittaa naisten yksilölliset ja yhteisölliset vahvuudet, tiedon ja voimavarat (Mignolo 2012). Uhriuttaminen näyttäytyy erityisesti pakkomuuttokontekstissa, johon kiertoutuvat monimutkaiset kysymykset laista, oikeuksista, taloudellisista ja kansallisuuteen liittyvistä tekijöistä, ja jossa sosiaalityö on yksi toimija muun muassa poliisin, rajavartiolaitoksen ja maahanmuuttoviraston muodostamassa verkostossa.

Toinen pelastajuusorientaatiota tuottava ulottuvuus näyttäytyy *kontrollointina* pakkomuuttoa hallinnoivassa järjestelmässä. Järjestelmän edustajina sosiaalityöntekijät ovat osaltaan mukana ylläpitämässä rajoja ja kontrollia, kuten eräs haastateltava pohtii vastaanottokeskuksen neuvontaluokkuun liittyen:

-- Ne luukut on musta kiinnostavia, koska voiko sosiaalityöntekijäkään täysin jotenkin sanoutua irti, että toi, mitä tuossa luukulla tapahtuu ei kuulu mulle, vaikka se on kuitenkin jotenkin se portti niihin palveluihin -- Koska ne luukut oli kyllä kaikissa näissä jotenkin (ihan) mun mielestä niin semmoisia toiseuttamisen paikkoja ja semmoisia, että siinä ensinnäkin fyysisesti(kin) siinä oli aina kauhean paljon ihmisiä. Siinäkin tuli jotenkin taas tämmöinen, mitä mä olen nyt miettinyt tämän valkoisuuden kautta ja tämmöisen rodullisen semmoista tietynlaista epäinhimillistämistä, että ruskeita tai mustia ihmisiä on helpompi nähdä jotenkin semmoisena massana, millä on jotenkin kauhea hätä, että jotenkin vaan

semmoinen tarvitseva massa -- Sosiaalityöntekijä 10

Luukuilla konkretisoituu muun muassa dekoloniaalin tutkimustradition kriittisöimä näkemys, jossa globaalista etelästä tulleiden ihmisten tarkoituseriä arvioidaan kriittisemmin kuin valkoisten ja/tai eurooppalaisten pakolaisten². Tällaisilla sosiaalipalveluiden ”luukuilla” ja nationalismin kautta harjoitetulla kontrollipolitiikalla muun muassa oleskelulupaprosesseissa (Elfving Ström 2021) tuotetaan ja ylläpidetään rodullistavia ja koloniaalisia oletuksia ja hierarkioita, mikä on haastateltavan mukaan pahimmillaan ihmisten tai ryhmien epäinhimillistämistä. Sosiaalityöntekijä joutuu näin luovimaan eettis-moraalisten periaatteiden sekä kontrolliin perustuvan järjestelmän rajapinnoilla.

Kolmas pelastajuusorientaatiota tuottava teema aineiston pohjalta on maahan muuttaneiden ihmisten *niputtaminen* homogeeniseksi joukoksi. Niputtaminen näkyy muun muassa asiantuntijuuden ja ongelmien määrittelemisenä maahanmuuttajuuden kautta. Yksi haastateltavista kuvaa, miten eräässä sosiaalityön organisaatiossa työntekijä sijoitettiin maahanmuuttopalveluiden neuvontaluukulle perustellen hänen asiantuntijuutensa yksinomaan hänen pakkomuuttotautansa perusteella:

-- ja sitten minun mielestä siinä on pikkuisen sitä semmoista valkoista pelastajaa siinäkin. Se on vähän semmoinen, katsokaa, me ratkaistiin tämä. Me laitettiin niille semmonen maahanmuuttaja istumaan sinne ja se hoitaa nyt kaiken tämän. -- me ollaan pelastettu se työtön maahanmuuttaja ja sitten me ollaan ratkaistu tämä maahanmuuttajien ongelma, kun niillä on se maahan-

muuttaja siellä neuvomassa. Eikö tässä nyt kaikki ole ok? Sosiaalityöntekijä 3

Vaikka haastateltava toteaa tarkoituksen olleen hyvä, niin ratkaisu sisältää yleistämisen riskin, joka tuottaa pelastajuusorientaatiota institutionaaliin käytäntöihin. Eräs haastateltavista nostaa esiin myös ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän niputtavan ulottuvuuden: vaikka esimerkiksi kiinalaisen kivityöläisen tai nigerialaisen seksityöläisen tilanne voi poiketa toisistaan vahvasti, heidät asetetaan järjestelmään, jossa heitä käsitellään homogeenisena joukkona ja jossa painotetaan lähinnä yhdenlaista – rikoskontekstiin liittyvää – erityisosaamista. Niputtaminen ylläpitää koloniaalisille ja rodullistaville rakenteille pohjautuvaa ”me ja muut”-kategorisointia (Jönsson 2013), missä ”me” nähdään legitimiinä ratkaisemaan ”muiden” ongelmia, jolloin sivuutetaan yksilöiden toimijuus sekä ryhmien ja yhteisöjen monimuotoisuus.

Pelastajuusorientaatio jäsentyy hienojakoisina ja pääasiassa globaaleihin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja palvelujärjestelmään kiinnittyvinä prosesseina uhriuttamisen, kontrolloinnin ja niputtamisen kautta. Haastateltavat ovat tietoisia pelastajuusorientaation toisuttavista ja epäinhimillistävistä vaikutuksista, ja he suhtautuvat sitä tuottaviin rakenteisiin kriittisesti. Käytännössä he kuitenkin tunnistavat myös itsessään ja työkonteksteissaan piirteitä pelastajuudesta, mikä tuottaa ja ylläpitää valkoista normatiivisuutta.

Järjestelmäkeskeinen orientaatio

Järjestelmäkeskeinen orientaatio hahmottuu vallitsevana valkoista nor-

matiivisuutta ylläpitävänä tekijänä aineistosta. Lainsäädäntö, institutionaaliset prosessit ja ammatillisuuden raamit määrittelevät sosiaalityöntekijöiden toimintaa, vaikka haastateltavat tunnistavat niistä myös ajoittain hienojakoista rodullistavaa syrjintää ja valtarakenteita. Järjestelmäkeskeisessä orientaatiossa valkoisuuteen sisältyvää valtaa ylläpidetään *hienojakoisuudella* (sisäistetyn normin, instituutioita läpileikkaava hegemonisuus), *hiljaisuudella* (”kipeä asia”, vaikeus hahmottaa) sekä rakenteiden ja järjestelmän jäykkyydellä, mikä aiheuttaa sosiaalityöntekijöissä *voimattomuutta* (keinottomuus tilanteiden/rakenteiden edessä, huoli seurauksista).

Hienojakoisuus pohjautuu sisäistetyille toiminta- ja ajatusmalleille sosiaalityön käytännössä. Sosiaalityön eettisiä ohjeita reflektoinut haastateltava pohtii valkoisuuden hienovaraisuutta:

Tai ne on aika yleisiä kuitenkin ne eettiset ohjeet, ja sitten tavallaan toi tuommoisen kaikki se valkoisuuden näkyminen ja toteuttaminen ja tekeminen, se jotenkin on niin hienovaraista, että ei sitä oikein voi millään periaatteilla tai lainsäädännöllä kitkeä pois. Sosiaalityöntekijä 10

Haastateltavan pohdinnat kuvaavat sosiaalityön etiikkaan yltäviä normalisoi- via sosiaalisia rakenteita, jotka eivät ole selvärajaisia (Jeyasingham 2012, 681). Lainsäädännön puitteissa voidaan puuttua esimerkiksi kiihottamiseen kansanryhmää vastaan, kunnianloukkaukseen, uskonrauhan rikkomiseen tai laittomaan uhkaukseen (Hubara 2020), mutta hienovarainen normatiivinen valkoisuus on kietoutunut järjestelmään, jossa lait säädetään, mikä vaikeuttaa siihen puuttumista.

Hienojakoisuutta ruokkii myös se, että normatiivinen valkoisuus sisäistetään pitkälti jo sosiaalityön koulutuksessa: Haastateltavat kokevat, etteivät he olleet saaneet sosiaalityön opinnoistaan eväitä valkoisuuden ja rodullistavien rakenteiden tarkasteluun. Osa haastateltavista on omaksunut näkökulmia näihin keskusteluihin muista oppianeista, kuten kehitystutkimuksesta, sekä omasta kiinnostuksesta, työkokemuksesta ja jatko-opintojen kautta. Haastateltavien pohdinnat yhtyvät Anna-Leena Riitaojan ym. (2021) ja Koko Hubaran (2020) tutkimusten kanssa siinä, että rodullistamisen kysymyksiä ei juurikaan liitetä suomalaisessa sosiaalityön kontekstissa hyvinvointivaltioon, maahanmuuttoon tai tasa-arvoon liittyviin kysymyksiin. Puute ilmenee myös laajemmin pohjoismaisessa kontekstissa: Jessica Jönssonin ja Aina Lian Flemin (2018) tutkimus avaa globaaleja rakenteita kriittisesti tarkastelevan näkökulman puuttumista sosiaalityön opinnoissa Ruotsissa. Opinnot rakentuvat pitkälti käsitteille, joita kriittinen valkoisuuden tutkimus ja dekoloniaali lähestyminen pyrkivät purkamaan (emt.). Näin normatiivinen valkoisuus ja koloniaalinen tietopohja kietoutuvat hienojakoiseksi käsikirjoitukseksi opetussuunnitelmiin ja kulkeutuvat sitä kautta käytäntöön.

Järjestelmäkeskeistä orientaatiota läpileikkaa *hiljaisuus* valkoisuuden ja rodullistavien rakenteiden ympärillä. Hiljaisuus hahmottuu aineistossa erityisesti sen kautta, miten sosiaalityöntekijät kokevat omien rodullistavien ajatusmallien tunnistamisen olevan ”erityisen kipeä asia”. Eräs heistä kertoo tunteneensa itsensä loukatuksi, kun epämiellyttävän päätöksen saatuaan asiakas syytti häntä rasismista. Hän jatkaa itsereflektiotaan

oivaltaan, että huomautusta omasta rasisisuudestaan on vaikeampi kohdata kuin mainintaa jostain muusta epäkohdasta hänen toiminnassaan:

-- se on erikoista, koska jos sanotaan vaikka jostain ihan toisesta aiheesta minulla olisi vähän vajavaiset tiedot ja joku huomauttaisi minulle siitä, enhän minä olisi moksiskaan. -- Mutta rasismi tai syrjintään liittyvät aiheet, ennakkoluulot, niiden oikaiseminen, se kuulostaa tölväisyltä. Ehkä se menee meille sosiaalityöntekijöille vielä erityisen kipeään paikkaan, jos huomautetaan, että kohtelee epäoikeudenmukaisesti. Sosiaalityöntekijä 6

Mikä tämä ”erityisen kipeä paikka” sitten on? Ilmeistä on, että rodullistavat ajattelumallit rikkovat sosiaalityön eetosta, kuten jakamatonta ihmisarvoa ja syrjimättömyyttä (mm. Dominelli 2010), minkä sosiaalityöntekijät kokevat ”kivuliaana”. Lisäksi ”tölväisyltä” kuulostavat huomautukset rodullistavasta toiminnasta tai ajattelutavasta palautuvat hiljaisuuteen, jossa valkoisuus on rakentunut yhteiskunnassa näkymättömäksi mittapuuksi (Keskinen 2021):

Jotenkin vaan semmoinen hiljaisuus ja tyhjyyys ja semmoisia aukkoja paljon sosiaalityössä. Tavallaan tuntuu, että siinä ammatissa on itsessään jotenkin tosi vahva semmoinen joku, mikä lyö vastaan, että ei kiinnostuta tai ei jotenkin halua kaivella (tai jotain) vai uskotaanko, ettei sieltä löydy mitään tai -- Sosiaalityöntekijä 10

Hiljaisuus sosiaalityössä kulminoituu asian kipeyteen ja sen hahmottamisen vaikeuteen. Hiljaisuus ei kuitenkaan häivytä rodullistavia rakenteita, vaan se osaltaan vaikeuttaa niistä puhumista

ja niiden purkamista (mm. Keskinen 2021, 55).

Aineistossa korostuvat ammatilliset, eettis-moraaliset arvot, jotka ovat ristiriidassa uhriuttavia, kontrolloivia tai niputtavia piirteitä sisältävän palvelujärjestelmän osien kanssa. Eettisten ristiriitojen kanssa toimiminen herättää sosiaalityöntekijöissä joskus *voimattomuutta*, mikä pakottaa heidät tasapainottelemaan järjestelmälähtöisyyden ja eriarvoistavien prosessien välillä:

Kyllä näitä, kyllä minä olen ollut sellaisessa tilanteessa, siis useampia kertoja. Ne näihin ristiriitatilanteisiin aika usein. Ja sitten tietysti, ihan ymmärrettävästi myös sitten jotkut meidän asiakkaat ilmaisee, meidän paperittomat asiakkaat sitä, että he kokevat, että tämä koko järjestelmä on rassistinen, ja että kuinka eriarvoisessa asemassa he ovat toisiin ihmisiin verrattuna. -- Me edustetaan sitä (järjestelmää). Sosiaalityöntekijä 4

Aineisto-ote havainnollistaa, miten sosiaalityöntekijät yhtäältä näkevät rakenteissa epäkohtia ja toisaalta he ovat tuon järjestelmän edustajia. Haastateltavat nostavat esiin myös vähäiset vaikuttamismahdollisuudet puuttua rakenteellisiin epäkohtiin. Epäkohdat liittyvät esimerkiksi epäilylle pohjautuvaan kontrolliin, jonka koettiin tuottavan esteitä ihmisarvoisen elämän toteutumiselle. Voimattomuus paikantuu myös sosiaalityöntekijöiden huoleen siitä, mitä rodullistaviin rakenteisiin puuttumisesta seuraa. Eräs haastateltava kuvaa, kuinka hän kokee olevansa yhteistyöverkostossaan marginaalissa tuodessaan esiin rodullistamiseen pohjautuvia epäkohtia esimerkiksi turvapaikanhakijoiden oleskelulupaprosesseissa. Hän kertoo pelkäävänsä, että

hänet leimataan ”hankalaksi työntekijäksi” ja sitä kautta yhteistyö vaikeutuu. Toinen osallistuja kertoo, miten hänen antirasistiseen orientaatioon pohjautuvaa kantaaottavuuttaan on avoimesti ihmetelty ja kyseenalaistettukin yhteistyöverkostoissa.

Järjestelmäkeskeinen orientaatio kehystää sosiaalityön asiakasprosessit byrokraattialla ja instituutioiden raameilla, missä yksittäinen sosiaalityöntekijä joutuu joskus neuvottelemaan ammatillisten arvojensa ja rodullistavien rakenteiden rajapinnoilla. Valkoista normatiivisuutta ylläpitävät prosessit – hienojakoisuus, hiljaisuus ja voimattomuus – kietoutuvat monimutkaisella tavalla hyvinvointivaltion tuki- ja kontrollijärjestelmään. Sosiaalityö on osa järjestelmää myös silloin, kun sen prosessit perustuvat rodullistavalle ja kolonialiselle maailmanjärjestykselle.

Solidaarisuusorientaatio

Aineisto ilmentää sosiaalityöntekijöiden pyrkimyksiä tunnistaa globaaleja eriarvoistavia rakenteita. Hahmotan tämän solidaarisuusorientaationa, jonka muodostavat *intersektionaalisuus* (yksilölliset erot, risteävät sosiaaliset kategoriat), *globaali vastuuajattelu* (työskentelyn rakenteellinen kehys, oma rooli ja vastuu globaalissa verkostossa) sekä *kumppanuus-aktivismi* (osallistava, reflektiivis-analyttinen ja aktivistinen työote).

Intersektionaalisuus on käsitteenä ajan-kohtainen liittyen keskusteluun identiteettien ja sosiaalisten asemien kirjosta ja niihin pohjautuvista rakenteellisista epäkohdista. Eveliina Heino ja Maija Jäppinen (2022) peräänkuuluttavat intersektionaalisen lähestymisen tärkeyttä

sosiaalityössä tuoden esiin, että sen avulla voi jäsentää esimerkiksi rodun, sukupuolen, yhteiskuntaluokan, seksuaalisuuden, toimintakyvyn, iän sekä niiden yhteenkietoutumien vaikutuksia yksilöiden tilanteisiin. Eräs haastateltavista reflektoi intersektionaalisuutta:

-- kun minä olen itse ollut esimerkiksi tekemässä haastatteluja kiintiöpakolaisten valintoihin, niin esimerkiksi kun sitten minulla on siellä ollut haastateltavana vaikka transihmisiä tai seksuaalivähemmistöihin kuuluvia, niin kuinka paljon sitten sentyyppiset asiat sitten vielä tulee siihen todellisuuden pakkaa sekoittamaan. Mikä sitten on enemmän siitä maahanmuuttajuudesta tai siitä rodullisuudesta johtuvaa ja kuinka paljon on sitten jotain muuta tai vammaisuuteen liittyvät asiat. Sosiaalityöntekijä 9

Sosiaalityöntekijä pohtii, miten risteävät sosiaaliset asemat rakentavat yksilöllisiä tilanteita ja miten hänen tehtäväkseen jää arvioida, mitkä tekijät kussakin asiakkaan elämäntilanteessa painottuvat. Intersektionaalinen solidaarisuusorientaatio on vahvistunut haastateltavien ammatillisuudessa muun muassa sen pohjalta, että heidän ehdottamat ratkaisut eivät aina ole olleet asiakkaiden mielestä oikeita ongelmien käsittelyssä. Asiakaslähtöiset ratkaisut ovat avautuneet risteävien kontekstuaalisten, ajallisten, tilallisten ja yksilöllisten tekijöiden rajapinnoilla.

Aineistosta nousee vahvasti esiin solidaarisuusorientaation yhteys *globaaleihin rakenteisiin ja vastuuseen*. Eräs haastateltava pohtii globaalia eriarvoisuutta sekä suomalaisen keskivertokulutusta ja sen ekosysteemiä kuormittavaa ja ilmastonmuutosta kiihdyttävää vaiku-

tusta muun muassa globaalien etelän pakolaisilmiön lisäämisessä. Ylirajainen kehys mahdollistaa sosiaalityön tietopohjan tarkastelun suhteessa globalisaation luomiin eriarvoistaviin, markkinoliberalismin ehdoilla rakennettuihin järjestelmiin (Jönsson & Lian Flem 2018). Solidaarisuus määritellään sosiaalityössä muun muassa sen kautta, että se kyseenalaistaa markkinakeskeistä yksilön vastuuta korostavaa näkökulmaa ja luo prosesseja, jotka tukevat ihmisiä saavuttamaan paremmat sosiaaliset ja materiaaliset suhteet (Hill & Laredo 2020). Solidaarisuusorientaatiossa tämä kiteytyy pyrkimyksissä vaikuttaa epäkohtia tuottaviin rakenteisiin, vaikka käytännössä haastateltavat kuvaavat niitä vielä riittämättömäksi Suomessa:

-- mutta minusta rakenteellinen sosiaalityö on vielä vähän sananhelinää Suomessa, tai sitten se on vähän byrokraattista kirjelmöintiä -- minun unelmamaailmassa se olisi työntekijälähtöinen, eikä sillain että me henkilöt vedetään. Sosiaalityöntekijä 6

Haastateltavan unelma työntekijälähtöisestä rakenteellisesta sosiaalityöstä linkittyy solidaarisuuden kanssa pyrkiessä kohti kollektiivista, eriarvoisuutta purkavaa ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta ajavaa vastuunkantoa (Hill & Laredo 2020). Solidaarisuusorientaatiossa rakenteiden kriittinen tarkastelu ei yksin riitä, vaan se sisältää myös etuoikeuksien ja länsikeskeisyyden purkamista omassa ajattelussa ja käytännössä (Jönsson & Lian Flem 2018).

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä nousee esiin pyrkimys *kumppanuus-aktivismiin*, joka näyttäytyy vahvasti reflektiivis-analyttisenä käytäntöorientaationa: haastateltavat

tarkastelevat kriittisesti omaa asemaansa ja rooliaan eriarvoistavissa rakenteissa. Reflektiivis-analyttisen orientaation pohjana on solidaarisuusajattelu, jossa pyritään täyttämään ihmisarvoisen elämän kriteerit myös tilanteissa, joita voisi järjestelmän puitteissa tulkita myös kontrollin tai epäilyn kautta. Tämä konkretisoituu erityisesti paperittomien kohdalla, kuten eräs haastateltava kuvaa:

Paperittomien kanssa tehtävästä sosiaalihuollosta kun on puhuttu ammatillais-tenkin kesken, niin siellä tulee tosi usein semmoista, että miksi me niitä autettaisiin, kun maahanmuuttovirasto on katsonut, että heidän ei kuulu olla täällä ja he on laittomasti täällä ja nyt heidän pitäisi vain pois tältä. Sitten itse on sillä lailla, että mutta kun meillä on se sosiaalihuoltolain 12. pykälä. Meidän on pakko toimia sen puitteissa. -- Se on siis kiireellisen sosiaalihuollon järjestäminen. -- Minä ajattelen, että se pykälä tavallaan, sehän antaa mahdollisuudet tulkita ja se on se oleellinen asia. Sosiaalityöntekijä 3

Lain ja palvelujärjestelmän tulkinta solidaarisuusorientaation kautta lähestyy aktivistista ja dekoloniaalista sosiaalityön kehystä, jonka keskiössä ovat yhteyden rakentaminen marginaaliseen ja katseen kiinnittäminen järjestelmän eriarvoistaviin kohtiin (Gray ym. 2013). Solidaarisuus on prosessi, jossa kenenkään ihmisarvoa ei kyseenalaisteta esimerkiksi jättämällä heitä palveluiden, materiaalistien tai sosiaalisten resurssien ulkopuolelle (Hill & Laredo 2020). Kumppanuus-aktivismissa rakenteellinen näkökulma, kriittinen reflektio ja osallisuuden vahvistaminen tiivistyvät kamppailuun eriarvoistavia rakenteita vastaan asiakkaiden kanssa:

-- se oli niin jotenkin äärimmäistä siellä vastaanottokeskuksessa jotenkin se turva-paikkakoneiston läsnäolo. Se oli vielä vielä sitä aikaa just. Se oli 2016 vuonna. Jotenkin siellä tuli enemmän semmoinen taistelumoodi Suomen valtiota vastaan tai vähän semmoinen siitä kautta se solidaarisuus - ei niinkään, että pelastetaan noi toiset, vaan jotenkin, että kamppaillaan niiden kanssa. Sosiaalityöntekijä 10

Kuten Darren Hill ja Erika Laredo (2020) toteavat, yksilölliset ponnistelut eriarvoisuutta vastaan voidaan nähdä yksinkertaisina ystävällisinä tekoina, mutta myös poliittisena vastarintana ja yhteisölliselle solidaarisuudelle perustuvan sosiaalityön alkuna. Yllä olevan aineisto-otteen aktivistinen lähtökohhta purkaa normatiivista valkoisuutta järjestelmäkriittisyyden kautta.

Tutkimuksen sosiaalityöntekijät eivät asemoidu kategorisesti johonkin tiettyyn orientaatioon, vaan he tasapainottelevat niiden välillä tavoitellen irtautumista kriittisen reflektion avulla itsessä ja systeemissä tunnistetusta pelastajuusorientaatiosta, pyrkien kohti solidaarisuusorientaatiota. Nämä pyrkimykset kuitenkin kohtaavat monenlaisia – kuten luokittelevaan palvelujärjestelmään ja piileviin rodullistaviin ajattelumalleihin linkittyviä – esteitä.

**POHDINTA: YHTeen KIETOUTUVAT
NORMATIIVISTA VALKOISUUTTA
JA RODULLISTAVIA RAKENTEITA
TUOTTAVAT, YLLÄPITÄVÄT JA PURKAVAT
SOSIAALITYÖN ORIENTAATIOT**

Normatiivista valkoisuutta ja rodullistavia rakenteita tuottavat, ylläpitävät ja purkavat orientaatiot limittyvät toisiin-

sa moninaisissa globaaleissa, yhteiskunnallisissa, yhteisöllisissä ja yksilöllisissä tekijöissä. Sosiaalityöntekijät asemoituvat niihin eri tavoin uran eri vaiheissa sekä muuttuvissa sosiaalisissa ympäristöissä. Orientaatiot ovat aika-, paikka ja kontekstisidonnaisia. Pelastajuus lähtee liikkeelle hyvän tekemisestä mutta sen yksilöfokus ja ulkooahjautuvuus vahvistavat rodullistavia valtahierarkioita. Järjestelmäkeskeisyyden ja pelastajuuden risteymissä rakenteet, jotka tuottavat toiseuttavia positiota, aiheuttavat eettisiä ristiriitoja sosiaalityöntekijöille. Järjestelmäkeskeisyys ja solidaarisuus risteävät rakenteellisen näkökulman kautta, joskin jälkimmäisessä sosiaalityöntekijä ottaa aktiivisen roolin epäkohtien esiin nostamisessa ja niihin puuttumisessa.

Useat haastateltavat tunnistavat pelastajuus-identiteetin ajaneen heitä sosiaalityön pariin. Kokemuksen myötä ilmiöiden monimutkaisuus, kohtaamisten monimuotoisuus ja järjestelmän aukkojen havaitseminen ovat karsineet pelastajuus-identiteettiä ja vahvistaneet solidaarisuusajattelua. Sosiaalityöntekijät tunnistavat solidaarisuuden ihan teena, jota kohti he pyrkivät, mutta samalla se koetaan haastavana epäkohtia sisältävien institutionaalisten kehysten ja rakenteiden vuoksi. Erityisesti pakkomuuttokontekstin nationalistiseen kehukseen pohjautuva sosiaalinen ja taloudellinen kontrolli kietoutuu koloniaalisiin ja rodullistaviin prosesseihin, mikä on vahvasti ristiriidassa sosiaaliselle oikeudenmukaisuudelle nojautuvan ammatillisen lähtökohdan kanssa.

Sosiaalityöntekijät tunnistavat itsessään ja työympäristössään sokeita pisteitä omia etuoikeuksiaan ja ennakkoluu-

lojaan kohtaan. Rodullistavat prosessit ilmenevät usein tiedostamattomina, ”hyvää tarkoittavien” sosiaalityöntekijöiden yleistävinä tai koloniaaliselle maailmanjärjestykselle pohjautuvina rakenteellisina kytköksinä tai käsityksinä. Valkoisuus voidaan nähdä neutraalina positiona ilman, että siihen sisältyvää hienojakoista valtaa tunnustetaan yhteiskunnan eri sektoreilla, kuten työnhaku- ja asuntomarkkinoilla tai sosiaalipalvelujärjestelmässä. Valkoisuuteen sisältyvän vallan käsittely voi tyypistä monimuotoisuuden näennäiseen lisäämiseen niin, että valtarakenteet jäävät huomiotta käytännössä. Solidaarisuus-orientaation ongelmaksi osoittautuikin konkretian puute.

Vaikka sosiaalityön käytäntö pohjautuu pitkälti järjestelmäkeskeiselle orientaatiolle, solidaarisuus kietoutuu siihen toimintaa ohjaavana perspektiivinä. Haastateltavat tuovat esiin asemansa tuottamia mahdollisuuksia toimia asiakkaiden liittolaisina silloin, kun nämä kohtaavat rakenteellista rasismia. Dekoloniaalisen ja normatiivista valkoisuutta purkavan sosiaalityön on etsittävä konkretiaa eriarvoistavien rakenteiden purkamiseen, mistä esimerkkeinä toimivat muun muassa taide ja sosiaaliset liikkeet (Keskinen 2021, 50). Tutkimukseni pohjalta konkretiana avautuvat myös 1) hiljaisuuden rikkominen ja valkoisuuden ja rodullistavien rakenteiden tarkastelun läpileikkaavuus sosiaalityön koulutuksessa, käytännössä ja tutkimuksessa, ja 2) työntekijälähtöisen rakenteellisen sosiaalityön vahvistaminen toiseuttavien rakenteiden purkamiseksi.

Nykyinen yhteiskunnallinen maape-
rä on otollinen hiljaisuuden purkami-

selle, kun myös useat muut alat käyvät tätä keskustelua (mm. Keskinen 2021). Vaikka prosessi osuu sosiaalityön kipeään kohtaan, sosiaalityöhön sisäänrakennettu kriittisen itsereflektion eetos luo sille ponnahduslaudan. Sosiaalityö, joka pohjaa dekoloniaaliselle ja kriittisen valkoisuuden tutkimuksen kehitykselle, tunnistaa etteivät ala ja sen toimijat ole syrjivien rakenteiden ulkopuolella vaan ne kietoutuvat sen tietopohjaan ja käytäntöön. Ammatillisten kipupisteiden reflektoinnin ja palvelujärjestelmän epäkohtien mekanismien arvioinnin tulisi kietoutua sosiaalityön eetokseen purkaen valtahierarkioita ja edistäen yhdenvertaisuutta.

Rahoitus ja kiitokset

Tätä tutkimusta on rahoittanut Suomen Kulttuurirahasto (Päätösnumerot: 00200735 ja 00210728).

Iso kiitos haastateltaville antoisista keskusteluista! Kiitos myös vertaisarvioitsijoille rakentavista ja relevanteista kommentteista.

VIITTEET

1 Ote haastattelukutsusta (tutkimuksen painotukset ovat sitemmin hieman tarkentuneet):

”Olen kiinnostunut sosiaalityöntekijöiden käytännön työstä nousevista näkemyksistä ja kokemuksista, sinulla ei siis tarvitse olla erityistä asiantuntemusta näistä teemoista. Tarkastelen valkoisuutta ja rodullistamista sekä niiden risteymiä sukupuolen kanssa rakenteellisena prosessina ammatillisissa käytännöissä, tiedossa/tietämisessä ja käsityksissä am-

matillisuudesta, en niinkään yksittäisinä tekoina tai ilmiöinä.

Voimme keskustella mm: Ilmiöistä, prosesseista ja havainnoitasi liittyen etnisesti moninaiisiin sosiaalityön ympäristöihin (mukaanlukien työyhteisöt ja/tai asiakassuhteet), niissä esiintyvään (rodullistavaan) dynamiikkaan ja siihen, miten valkoisuuden 'neutraaliutta' ja sitä kautta valta-asemaa mahdollisesti ylläpidetään tai uusinnetaan. Miten rodullistamiseen liittyvistä ilmiöistä puhutaan, onko niistä tarpeen puhua ja ketkä keskusteluun mahdollisesti osallistuvat sosiaalityössä? Miten rodullistavia rakenteita voidaan purkaa ammatillisin keinoin? Näiden kysymysten lisäksi/sijaan voidaan keskustella siitä, minkä koet tärkeäksi tai ajankohtaiseksi sosiaalityön ammatillisuudessa ja käytännöissä liittyen rodullistamiseen, valkoisuuteen ja etniseen moninaisuuteen”.

2 Yle 29.7.2022: Lapsiasiavaltuutettu: Lasten uskonto, ihonväri ja tausta vaikuttavat suomalaisten haluun auttaa – ”Jokaisella on oikeus tulla autetuksi” (<https://yle.fi/a/3-12555676>) Luettu 29.7.2022

KIRJALLISUUS

- Aguilar, Jemel & Counselman-Carpenter, Elisabeth (2021) 'The mirage of action': Exploring the social work professions' perpetuation of white supremacy through 'well-intentioned' actions. *Advances in Social Work* (21) 2/3, 1020–1044. <https://doi.org/10.18060/24400>
- Ahmed, Sara (2007) A phenomenology of whiteness. *Feminist Theory* 8 (2), 149–168. <https://doi.org/10.1177/1464700107078139>
- Dominelli, Lena (2010) *Social work in a globalizing world*. Cambridge & Malden: Polity Press.
- Elfving Ström, Eva (2021) Rasismi ja rodullistaminen. Askelmerkkejä rasismivastaiseen sosiaalityöhön. Teoksessa Aila Leena Matthies, Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) *Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus*. Helsinki: Gaudeamus, 167–178.
- Elliott, Jane (2005) *Using narrative in social research*. London: Sage Publications.
- Gray, Mel & Coates, John & Yellow Bird, Michael & Hetherington, Tiani (2013) Introduction: scoping the terrain of decolonization. Teoksessa Mel Gray, John Coates, Michael Yellow Bird & Tiani Hetherington (toim.) *Decolonizing social work*. London & New York: Routledge, 1–24.
- Heino, Eveliina & Jäppinen, Maija (2022) Näkökulmia kulttuurin merkityksiin sosiaalityön käytännöissä ja tutkimuksessa. *Janus* 30 (2), 174–181. <https://doi.org/10.30668/janus.112106>
- Hill, Darren & Laredo, Erika (2020) The personal is political: reframing individual acts of kindness as social solidarity in social work practice. *European Journal of Social Work* 23 (6), 969–979. <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1805587>
- Hubara, Koko (2020) Helsingin yliopiston sosiaalityön opetus kriittisen rotuteorian näkökulmasta: Teemoitteleva sisällönanalyysi. Pro Gradu -työ, Helsingin yliopisto, Helsinki, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202012285601> Luettu 22.3.2022.
- Jeyasingham, Dharman (2012) White Noise: A critical evaluation of social work education's engagement with whiteness studies. *British Journal of Social Work* 42 (4), 669–686. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcr110>
- Jönsson, Jessica H. (2013) Social work beyond cultural otherisation. *Nordic Social Work Research* 3 (2), 159–167. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2013.834510>
- Jönsson, Jessica H. & Lian Flem, Aina (2018) International field training in social work education: beyond colonial divides. *Social Work Education* 37 (7), 895–908. <https://doi.org/10.1080/02615479.2018.1461823>
- Kaskinen, Martta (2020) Hyväntekijyys ja kolonialismin taakka. *AntroBlogi* 4.2.2020. <https://antropologi.fi/2020/02/white-sa->

- viour-kolonialismin-taakka/ Luettu 15.03.2022.
- Keskinen, Suvi (2021) Kolonialismin ja rasismin historiaa Suomesta käsin. Teoksessa Suvi Keskinen, Minna Seikkula & Faith Mkwesha (toim.) Rasismi, valta ja vastarinta: Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 69–84.
- Keskinen, Suvi & Mkwesha, Faith & Seikkula, Minna (2021) Teoreettisen keskustelun avaimet – Rasismi, valkoisuus ja koloniaalisuuden purkaminen. Teoksessa Suvi Keskinen, Minna Seikkula & Faith Mkwesha (toim.), Rasismi, valta ja vastarinta: Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 69–84.
- Lee, Eunjung & Bhuyan, Rupaleem (2013) Negotiating within whiteness in cross-cultural clinical encounters. *Social Service Review* 87 (1), 98–130. <https://doi.org/10.1086/669919>
- Mignolo, Walter D. (2012) Preface to the 2012 edition: Local histories/global designs in the twenty-first century. Teoksessa Sherry B. Ortner, Nicholas B. Dirks & Eley Geoff (toim.) *Local Histories/Global Designs: Coloniality, subaltern knowledges and order thinking*. New Jersey/Oxfordshire: Princeton University Press, ix–xxiii. <https://doi.org/10.23943/princeton/9780691156095.001.0001>
- Ranta-Tyrkkö, Satu (2014) Whiteness and postcolonialism in the Nordic region. Exceptionalism, migrant others and national identities. *Nordic Social Work Research* 4 (2), 175–178. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2014.947070>
- Riitaoja, Anna-Leena & Jäppinen, Maija & Kara, Hanna & Nordberg, Camilla (2021) Siirtolaisuus ja moninaisuus sosiialityön yliopistokoulutuksen ja sosionomi (amk)-koulutuksen opetussuunnitelmassa. *Janus* 29 (3), 267–285. <https://doi.org/10.30668/janus.91702>
- Söderqvist Forkby, Åsa (2022) “Their husbands were sneaking around in the bushes”: The need for anti-racist social work in Swedish activation programmes. *Nordic Social Work Research*. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2022.2061581>
- Tanner, Samuel Jaye (2019) Whiteness is a white problem: Whiteness in English education. *English Education* 51 (2), 182–199.
- Young, Susan (2011) Social work theory and practice: the invisibility of whiteness. Teoksessa Aileen Moreton-Robinson (toim.) *Whitening race: Essays in social and cultural criticism*. Canberra: Aboriginal Studies Press, 104–118.

ENGLISH SUMMARY**Enni Mikkonen: “It goes somewhere particularly painful” – Professional orientations of social workers on whiteness and racialised structures**

The intersections of whiteness and coloniality produce hegemonic epistemology and practice within social work. However, these have received relatively scant attention in social work research. In this article, I analyse the orientations of social work regarding the processes of producing, maintaining and deconstructing normative whiteness and racialised structures within the professional practice and contexts. Empirically, this study draws on qualitative data obtained from in-depth interviews with twelve social workers in Finland, which I analyse by thematic content analysis. The findings shed light on the prevailing silence that covers othering structures in social work and present how acknowledging them can be a painful process to social workers. Social workers often need to balance between unequal structures and the ethical-professional values. By recognising the contradictions within this balancing act, social workers can start to dismantle the silence and hegemonic processes that profession upholds. This, in turn, can pave a way for a more inclusive and pluralistic approach to social work, one that rigorously examines and questions colonial and racialised processes.